

В. П. Атаманчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЛІНГВІСТИЧНА ПРАЦЯ ІВАНА ОГІЄНКА У ЖУРНАЛІ «SLAVIA»

«Slavia» – провідний чеський журнал слов'янської філології, що виходить з 1922 (з перервою у 1941-46 рр.) у Празі як видання Слов'янського інституту. У журналі була розміщена розвідка Івана Огієнка «Дві найстарші молдавські кирилівські грамоти 1388 року» (Slavia, XIII, 4, 1934-35).

Іван Огієнко робить огляд наукового дослідження молдавських кирилівських грамот, визначає важливу проблему відсутності структурованих наукових викладів з питання, які би базувалися на роботі із першотворами (оригіналами), а не з фотокопіями.

Виділяє 2 грамоти 1388 року на пергамені, які на момент написання статті знаходилися у Варшаві в «Головному Архіві» (але відзначає історію їх переміщень з Варшави до Петербургу, і, зрештою, повернення до Варшави).

Ці грамоти зацікавили науковця з лінгвістичного погляду, оскільки написані старою українською, або, за його висловом, «руською» мовою, у якій відображено динаміку її розвитку. Іван Огієнко перераховує найстарші молдавські грамоти, робить реконструкцію однієї грамоти, подає її латиною.

Він аналізує форму літер, розділові знаки, мову, навіть вигляд пергаменту. Дослідник зробив висновок про те, що обидві аналізовані грамоти були написані однією людиною, писарем молдавського воєводи Петра 27 січня і 10 липня 1388 року.

Іван Огієнко доводить, що старіші видання молдавських грамот зроблені з фотокопій і не становлять наукової цінності.

У праці подається опис мови двох найстаріших молдавських кирилівських грамот. Через історичні обставини в молдавську мову проникли певні характерні ознаки мови української, тому ці грамоти цікаві як матеріал для дослідження української мови з погляду фонетичних, морфологічних, граматичних особливостей. Підсумовуючи, Іван Огієнко наголошує на необхідності врахування історичних, територіальних і культурних обставин, що впливають на функціонування мови.

SLAVIA

CASOPIS PRO SLOVANSKOU
FILOLOGII

S podporou
ministerstva školství a národní osvěty
vydávají

O. HUJER a M. MURKO.

24021

Ročník XIII. č. 4.

TISKEM A NÁKLADEM
ČESKOSLOVENSKÉ GRAFICKÉ UNIE A. S. V PRAZE

1934-1935

Дві найстарші молдавські кирилівські грамоти 1388 року.

I.

Палеографічно-лінгвістичний нарис.

Молдавські кирилівські грамоти здавна вже притягали до себе пильну увагу вчених, на жаль тільки, монографічного вивчення чи то під оглядом лінгвістичним, чи під оглядом дипломатично-палеографічним вони ще й досі не дочекалися. Про молдавські грамоти існує велика література, багато раз їх видавано, але мусимо ствердити, що вчені працювали в цій ділянці найчастіш не над оригіналами, а над їх друкованою формою, яка все була далека від первотвору¹⁾. Як показує практика, навіть фотографічні знімки не завжди можуть вповні замінити оригінал, і часто приводять дослідника до найрізніших помилок, коли тільки видання робиться виключно з них.

Старші видання молдавських грамот були зроблені методами зовсім ненауковими, а тому втратили тепер усяку вартість; на жаль, і новіші видання цих грамот не далеко пішли вперед, бо видаються в найкращім разі хіба з фотографій²⁾.

У Варшаві, в Головнім Архіві, серед інших молдавських грамот, переховуються дві цікаві грамоти з 1388 р., обидві пергаменові (картон 15, № Zam. 2 sec. 1 З); колись вони знаходилися в Короннім Архіві в Кракові, але в 1765 р. їх перевезено до Варшави, звідки вони в 1794 р., коли Суворов узяв Варшаву, помандрували до Петербургу, а пізніше до Москви, де були в Головнім Архіві Міністерства Закордонних Справ; накінець, в 1924 р. ці грамоти вернулися на своє старе місце, до Варшави.

Молдавські грамоти — а їх збереглося до нашого часу дуже багато — надзвичайно цікаві й цінні з погляду лінгві-

¹⁾ Див. мою статтю: «Як видавати молдавські грамоти» в «Archiv» т. 38 кн. 2—4 ст. 518—542.

²⁾ Недавно вийшла оце праця М. Costăchescu: Documentele moldo-venești înainte de Ștefan cel Mare, том I, 1931 р.; порівняння частини виданих тут грамот з їх оригіналами показало мені, що й це видання має багато найрізніших недокладностей, як показую те в окремій рецензії в «Archiv» т. 38 кн. 2—4 ст. 518—542.

стичного, бо їх писано старою українською («руською») мовою, що в цих грамотах часом має багато живих народніх рис ¹⁾, тому зрозуміла та глибока цікавість, яку виявляють до них українці; на жаль тільки, звичайно в цих випадках користаються старими виданнями, а вони, як побачимо далі, подають для лінгвістів зовсім безламутний матеріал.

Дуже цікаві ці грамоти також із погляду дипломатично-палеографічного, бо дають силу цінного матеріалу; дотеперішні видання, на жаль, цією стороною грамот цікавилися зовсім мало, і коли б не фотографічні знімки хоч малої частини їх, ми не мали б правдивого уявлення про зовнішній бік цих важливих актів ²⁾.

Найстаршими молдавськими грамотами звичайно вважаються грамоти: князя Берладського Іванка Ростиславовича 1174 р. та Юрга Коріятовича 1374 р. Оригінал грамоти 1174 р. зовсім нам незнаний, і більшість учених не визнає цієї грамоти за правдиву ³⁾. Друга грамота — воєводи молдавського Юрга Коріятовича, видана в Берладі 1374 (6882) р. 3 червня. Першим видав цю грамоту Hasdeu в 1860 р., додавши, що оригінал її знаходиться в Києві в бібліотеці Свідзинського; далші дослідження показали, що оригінал затратився. На жаль, Hasdeu опублікував цю цінну грамоту тільки латинкою ⁴⁾; докладний ана-

¹⁾ Автор цієї статті готує окрему монографію про мову молдавських грамот XIV—XVII віків.

²⁾ На жаль, і останнє видання М. Costăchescu 1931 р. дуже мало цікавиться дипломатично-палеографічними рисами молдавських актів.

³⁾ Історію цієї грамоти добре висловив Іван Богдан у праці: «Diploma Barladena din 1174», див. «Analele» том XI, 1889 р. Богдан подає такий текст цієї грамоти: У мѣх мѣта : і сѣа . . . азъ : ианко ростиславовичъ : мѣ стола : ганч-кого : князѣ : берладскѣмъ : секачѣмъ : сѣнцимъ : . . . ернскѣмъ . . . да не памѣтъ : мѣтъ : сѣ градѣ : нансѣмъ : [сѣ ма]ломъ сѣ ганч : на сѣлад : разѣтъ : сѣ берлад : і сѣ текѣомъ : і сѣ радѣомъ : нансѣмъ : а на ісѣомъ : рознѣмъ : толѣомъ : тѣтонѣмъ : і сѣтрѣскѣмъ : и рѣскѣмъ : і часѣскѣмъ] а то да памѣтъ : икомакъ : разѣтъ : сѣ мѣомъ : сѣ ганч : а каѣтъ : кокода : а на томъ : мѣтъ : [азъ азъ] мѣ рѣжѣтъ гѣа : тѣсарѣ : і сѣ : тѣдѣтъ : чѣтѣмъ : азъ : мѣ : мѣ : і : дѣа. Правоме цієї грамоти дуже підозрілий, можливий хіба для XV-го віку, але в жодному разі не для віку XII-го.

⁴⁾ Подаю тут свою спробу кирилівської реконструкції цієї грамоти:

Мѣтѣмъ сѣбѣмъ мѣмъ князѣмъ антовскѣмъ мѣгѣмъ коріятовичъ воєвода господарѣмъ землѣмъ молдавскѣмъ не сѣти корѣоме господарѣмъ ми сѣкачѣомъ чинѣмъ не сѣмъ антовѣмъ нансѣмъ вѣсакѣомъ докѣомъ на на кѣрѣомѣ нан его азъсѣмѣомъ чѣтѣмъ оже тогѣ истин сѣгѣ нанъ кѣрѣомъ нанъ мѣмѣ антовѣмъ нанѣмѣмѣмъ сѣберладскѣмъ сѣмѣмъ нанъ прѣомъ и

кѣрѣомъ . тѣмѣмъ мѣмъ вѣдѣомѣ прѣомъ и кѣрѣомъ сѣмѣмъ его до насъ а нанѣмѣмъ чѣмъ-ани (?) подѣмѣи не татарѣмъ сѣмъ сѣмъ докѣомъ вѣдѣомъ на дѣмѣтѣ . жѣмѣмѣмъ сѣмѣмъ тогѣ

не'ного сѣгѣмъ нанѣмъ вѣнѣсаного не сѣдно ѣ нансѣмъ сѣмъ на нѣмѣмъ дѣмѣрѣомъ сѣмъ . . . на тогѣ насъ кѣрѣ гѣа ми и сѣмѣмъ молдавскѣмъ а на болюомъ тѣмѣдѣмъ сѣмъ мѣтѣмъ на-

Дві найстарші молдавські кирилицькі грамоти 1388 року. 659

Форма літер. Буква *a* звичайної уставної форми, цебто його ліва лінія не опускається додолу за рядок; у *z* верхня лінія виходить трохи і вліво від стовпчика; *e* майже у всіх позиціях однакове, — кругленьке, трохи похилене вліво, рідко воно ширше, ніби *e*, але ніякої різниці між *e* та *e* тут не проводиться; у *l* обидві його частини так вигнуті вліво, що воно нагадує *a*; *o* не все округлої форми, часом наближається до трикутника; у *p* верхня головка трикутнікова; у *mac* форму *ц*, його права ніжна відкинена вправо, а верхня частина як у *ц*; у *ю* з'єднуюча лінія посередині; *а* на взір триніжка, без середньої поперечної лінії, а до головки додається поперечка вліво; і тут три рази перекреслене: зверху, посередині й долі, верхні лінійки маленькі, а середина більша¹⁾. Цікаво, що на щіль грамоту маємо тут тільки одне *ъ*, — на кінці слова *правда* в 20 рядку; але крім цього випадку знаємо тут форму *ъ* з *ъ*, що складається з нормального уставного *ъ*, а права частина — маленьке *и*; отже це *ъ* тут зовсім не походить на *o*. Буква *ч* або однобока, або ніжка його повернута вліво, тоді воно нагадує *у*; або це *ч*. В письмі цієї грамоти не мало чисто уставних букв, напр. *в, е, д, ъ, т* і др.; у *и* з'єднуюча лінія просто посередині; у *ж* ліва й права вигнуті частини не торкаються до серединного стовпчика.

Ніяких надрядкових значків у грамоті нема. Із знаків розділових уживаються тільки крапки серединної, часом верхньої або долішньої²⁾. Титло довге, без гачків, — це або проста лінія, або частіше трохи вигнута догори. Кінцева приголосна слова часом виносяться над рядок, але не часто; ці винесені літери покриті титлом, навіть *х*, що в інших грамотах звичайно не покривається.

В 1388 р. Великдень був 29 березня, а понеділок перед «русками (цебто православними, українськими) масоячтє» — то 27 січня; м'ясопусна неділя в 1388 р. припадала на 2 лютого. Ще в «Акты Западной России» 1846 р. т. I (див. ст. 22 і примітки ст. 5 № 7) правильно датовано цю грамоту.

Що до змісту цього листа, то дальша грамота з 10 лютого 1388 р., писана в Сочаві, вияснює, що воевода молдавський

¹⁾ У цій виданні таке і складено і.

²⁾ У нашій виданні, з технічних причин, не вдалося передати докладно крапок серединних (крапка на висоті середини букви). -- Їх складено тут, як крапки горішні, бо тут середина крапка ближча до горішньої.

Петро виплату позички зачав у Луцьку, а кінчив у себе в Со-
чаві, але позичив не 4000, а тільки 3000 рублів. Трохи пізніше,
як читаємо про те в листі Івашки, сина воеводи Петра, з 9
грудня 1400 р., цей наслідник зрікся випозичених грошей;
зречення було неправне, і ще в 1411 р. в своїм листі до
вєводи молдавського Олександра король Володислав обов'я-
зується виплатити 1000 рублів боргу за два роки.

В. Уляницький у своїх «Матеріалах» 1887 р. не видрукував
цієї грамоти з невідомих нам причин, може не вважаючи її за
грамоту молдавську. В. Розов подає цю грамоту в своїй праці:
«Українські грамоти», 1928 р. т. I № 19 ст. 36—37, і таким
чином також не вважає її за молдавську. З таким поглядом
я зовсім не погоджуюся, і вважаю саме цю грамоту з 27 січня
1388 р. за найпершу молдавську кирилицьку грамоту, най-
першу, звичайно, з тих, що реально доховалися до нашого часу.
В кінці 1387 і на початку 1388 р. в Луцьку відбувалася нарада
східних правителів, тому побував у Луцьку й молдавський вє-
вода Петро; звичаєм інших правителів, також і він мав при
собі свого власного писаря, що й написав цю грамоту, а ко-
рель Володислав тільки печатку свою привісив.

А що це дійсно було так, про те свідчать ось ці доводи.
1. Форма букв ув обох листах зовсім однакова; для нас най-
важливіше, що букви особливої форми зовсім однакові, напр.
і три рази перекреслене, у з хвостом трохи вправо на взір *ц*,
ы з маленькою другою частиною, р з трикутною головкою, л
з вигнутою лівою частиною, з уставної форми з хвостом до-
долу і трохи вліво; так само в обох грамотах однакової форми
і всі інші літери. Така докладна подібність письма не може бути
випадковою, — обидві грамоті писала одна особа: молдавський
писар. 2. Правопис обох грамот зовсім однаковий. 3. Україн-
ські грамоти не знають такої послідовної заміни кінцевих *ь*
на *о* («хомонія»), як у нашій грамоті, тому й ця риса долучує її до
грамот молдавських, де вона була поширена через церковну
мову. Сочавська грамота 10 лютого 1388 р. так само послі-
довно проводить цю рису й зовсім не знає букви *ь*. Обидві
грамоті писані півуставним письмом, тільки Сочавська грамота
має письмо трохи тонше й дрібніше. 5. Мала різниця в часі
між обома грамотами — лише два тижні — так само підтри-
мують нашу думку про одного писаря. 6. Про одного писаря
свідчать і дрібніші подібності: в обох грамотах однаковий

дача громадянки «Актив» на кирилицю в Головацького так само тільки додала нових помилок. Таким чином видання Головацького вийшло гіршим від видання «Актив». Так само невдале й видання нашої грамоти в «Собраніе актовъ, относящихся къ исторіи Галиціи», № 89 ст. 117.

В. Розов у своїй праці: «Українські грамоти» 1928 р. видав цю грамоту під № 19 ст. 36—37. Це перше наукове видання нашої грамоти; на жаль тільки, В. Розов працював не над оригіналами, а тільки над фотографічними знімками з них, а звідси й повстали недокладності цілої праці Розова: докладного дипломатично-палеографічного опису він не подає й не рідко друкує помилкове читання: фотографія ж бо ніколи не замінить оригіналу при наукових працях!¹⁾ В нашій грамоті в виданні В. Розова означає таке. Розпочинається грамота малим *в*, а не великим, як подає Розов; кінцеве *о* слова *вѣтро* в 3-м рядку ще знати в оригіналі, Розов не подає *и*. Кінець рядка 9 в оригіналі *останѣть*, а не *останѣтъ*, як у Розова. В кінці 5-го рядка було *иѣ* або *ѣ*, тепер тільки *ѣ*, але місце вказує, що написаного було більше, тільки стерлося. По слові *доклма* в оригіналі одна крапка, а не дві, як у Розова (див. далі примітки до тексту). В рядку 5-м не видно в оригіналі цих літер: *лѣ[та а] мѣ*; так само в 6-м рядку не видно вже: *тѣ[го]*. В 1-м рядку Розов читає тільки *мате*, але в оригіналі від кінцевого *о* знати ризику квіво, цебто, що можна читати й *матю*. До пояснень можна додати, що тепер маємо в грамоті два задеми, а не один. Про печатку Розов відсилав читача до «Акты З. Р.» I. 23, а там тільки й маємо: «Къ грамотѣ привѣшенъ на пергаментной же тесмѣ, желтовосковой круглый ковчегъ, внутри котораго вытиснута печать на красной массѣ».

По цім опису подаю тепер цілу грамоту, яку я списав з самого оригіналу.

† *ладисла* · *кжю* · *матю* · *кроль польски антольски* · *рѣски*
дѣдич (2) · *и инѣ* · *многы зѣмаѣ господарь* · *чинимо то скѣдо*.

¹⁾ Часті недокладності в виданні грамот проф. В. Розова 1928 р. покажу в окремій рецензії. Див. іще мою працю: «Загублена українська грамота половини XV-го віку», палеографічно-лінгвістичний нарис, («Записки Наукового Товариства», Львів, 1935 р. ст. 1—10).

Дві найстарші молдавські кирилическі грамоти 1388 року. 673

оуѣма которыи на то (3:) листе посмотрите оже илие пято к
 нке молдавы зать и приаткль нашъ (4:) пожичило на д ти
 сачк рбелни фражского саркря іхѣ жи ждати имлята (5:) на
 ма ѿ тыхѣ ма нѣсто за г лѣ[та]мъ салкоуемо нмѣ при на
 шни кѣри и н[го] (6:) кратѣ романѣ и нго дѣти тѣ[хѣ] д ти
 сачк рбелни коротити исполна (7:) г того лѣта на масеуѣсте
 пикаи кѣхѣ іме ни коротилъ на іде ако тѣ на(8:)писано тогда
 гредѣ на гланчѣ не тою колестноу што к нмѣ прислушавъ (9:)
 тому нсному и конко и нго кратѣ романѣ и дѣтѣма іхѣ или ко
 торы іхѣ жикѣ остли(10:)тъ . оу тыхѣ д тисачѣхѣ застави
 имлявмъ а они имлють держати так (11:) долго докола нме
 тыхѣ д тисачи рбелни исполна не ѿдѣлмъ а тижѣ коли (12:) кѣ
 которыи неприаткль своєю силою околгле тоѣ нснѣи грѣ гланчѣ
 те(13:)гда тоѣ нснѣи конкода и крѣнго и дѣти іхѣ или ко
 торы на нѣхѣ жи — (14:) остантъ имлють не прѣком кѣроу и со
 оуѣсию своєю силою кѣво асти те(15:)го нснѣго горада коротити
 а нмаѣ оу ты чѣсы кѣста двѣти што кѣхѣмо (16:) посеклалъ
 пак ли кѣ тоѣ нснѣи гораде силою оулатѣ а мѣ оуждѣ имля (17:)
 ты нснѣи д тисачи рбелни нма коротити исполна а на крѣпѣсть
 того (18:) наша печать к семѣ листѣ евакан нсми прикѣсити
 оу лѣте бежяго (19:) рожаствѣ а чѣно т и п и н писано листѣ
 оу лѣцкѣ оу по (sic!) (20:) оу пенедѣлникѣ прѣдѣ рѣскимъ ма
 сѣуѣсты

Примітки. І: Початкове в словѣ владѣлѣ трошечки (дль
 ше від інших букв, як узагалі початкові в слові, проте це не
 прописне В. І: В слові ежем кінцеве ю на 0,4 ст від е. І: матѣ,
 на початку ю стовпчика зовсім нема, але від е вліво ще знати
 рисочку, що вказує, що слово може кінчитися на ю; походить й

на лігатуру від т до о. 1: В слові дѣдѣѣ буква ѣ перероблена з іншої, чи не з в. 2: В слові зѣмаѣ кінцеве ѣ не має долішньої головки, як у інших, а тому можна його приймати й за ѡ; пор. ѡъ у 13 рядку. 3: Кінцеве о в слові петрѣ, приклавши вирізаний кусок пергамену (вирізане як раз розпочинається від цього о), ще трохи знати. 3: Початкове о в оже трошки ширше від звичайного. 5: Поміж ма та аѣсто відступ на 0,5 ст. 5: за г лѣ[та а] мѣ, що в дужках, того вже зовсім не знати; «Акты З. Р.» т. I ст. 22 подають: «за 3 лѣта; а мѣ; те саме читання, за «Актами» подас й В. Розов в «Укр. грамоти» ст. 37. 5: сауѡѡѡѡ, тут о та ѡ зв'язані, лігатура. 5: На самім кінці рядка стоїть яснє й виразнє тільки о, а 6-й рядок розпочинається рівно, цебто слово ого, яке тут мусить бути з контексту, мусило кінчитися в 5-м рядкові; здається, було о, бо для повного ого забракло б місця для кінцевого о; зносіні літери в кінці рядка тут не рідкі. 6: Початкове ѡ в ѡго не має серединної з'єднуючої лінії, і і від о стоїть на 0,4 ст. 6: Взяте в [] зовсім не знати, витерлось, а д знати слабесенько. 9: В кінці рядка в ѡстаи над в ще видно о. 11: По дѡкѡла одна горішня крапка, але с й перед нею крапка серединна, тільки іншим чорнилом або просто від якогось за-смічення; Розов в «Укр. грамоти» ст. 37 подас неправильно дві крапки. 13: В слові ѡъ кінцеве ѡ перероблене з якоїсь іншої букви, здається з і; але кінцева літера схожа долом своїм і на о, тоді було б звичайне тут ѡѡ. 15: ѡѡѡ, кінцеве ѡ тут власнє ѣ. 16: В слові ѡѡѡѡ по ѡ було друге ѡ, але писар затер його. 19: число тисяч ѡ має ще справа риску від головки, яка зо спинкою ѡ творить ніби ѡ; значка тисяч ' спереди нема. 19: ѡѡѡѡѡ, в кінці лігатура між о та ѡ. 19: В слові ѡѡѡѡѡѡѡѡ кінцева буква зовсім не читка; було перше ѡ, але писар переробив його на ѡ чи на два о; в грамоті Сочавській з 10 лютого тут маємо яснє ѡѡѡѡѡѡѡѡ. 19: В кінці грамоти ніякого знака нема.

III.

Лист посводи молдавського Петра до короля польського Володислава про ті самі 4000 рублів, 10 лютого 1388 р.

Грамота на пергамені середньої якості, шорткім, але збереженням трохи ліпше від пергамену I грамоти. В 5-м рядку справа дві малесеньких дірочки (при зложенні грамоти дірочка одна); долі праворуч на кінці залому дірка в пергамені на 3 ст

Дві найстарші молдавські кирилівські грамоти 1388 року. 675

довга, була підшита, про що свідчать сліди від голки чи шила. Попередній гарний білий кольор пергамену добре зберігся під заломом. Пергамен трохи зжовк, забруджений, особливо сильно на звороті. Розмір пергамену: широкий на 34 *см*, високий на 12,1 *см*. Долі один залім на 4,3 *см*, який закривав останній рядок письма.

На звороті (*in dorso*) пергамен сильно забруджений; тут подано рукою XVIII ст. латинський зміст грамоти, під ним тією ж такою рукою написано рік 1388, № 4, R 1730. Тут же синя печатка: «МОСК. ГЛ. АРХИВЪ М. И. Д.» Ніяких давніх написів *in dorso* нема.

Складається грамота, як то звичайним було при малих кавалках пергамену, 1 × 3, цебто три рази тільки ширину.

Долі, посередині пергамену, привішена була мала восківська печатка, від якої тепер нічого не лишилося. Печатка привішена була на подвійній пергаменовій поворозці, на 17 *см* довгій, зверху на 1,0 *см* широкий; на поворозці тим самим чорнилом і тією рукою написано шість великих Б, подібних до ініціалу грамоти. Поворозку просунуто через три поземі проорізи на 1/3 довгі, — два в златі, а один долі, де залім розпочинається.

Розмір тексту грамоти 25,2 × 6 *см*, всього 10 рядків; при рядках ліворуч їх нема крапок, що звичайні в пізніших грамотах. Маргінеси: верхній 2 *см*, лівий 4,5 *см*, правий 4,0 *см*. Ясно знати, особливо *in dorso*, що перед написанням грамоти вилінували раму, цебто означили маргінеси, чому рядки тут навіть вправо кінчаться більш-менш рівно. Розліновки для рядків не знати, — здається, її не було тут зовсім.

Писано грамоту півуставним письмом, дрібненьким, на 1,4 *мм* високим. Розпочинається грамота маленьким хрестоном на 0,8 × 0,8 *см* і малим ініціалом в на 1,1 *см* високим; хрест та ініціал дуже прості. Чорнило зблідло, жовтаве, в деяких місцях дуже витерлось, чому там читається тяжко.

Форма літер цілком така сама, як і в попередній грамоті з 27 січня. Розділовий знак — тільки крапка серединна, рідше горішня. Титло — довга доверху вигнута лінія. Букви в нема тут ані одного разу, — скрізь замінено П через о. Буква о пишеться часто в два рази, часом скидається на а, часом верх у неї недописаний. Так само, як і в першій грамоті, маємо тут і переписане три рази: зверху, всередині й долі; ось а без

верхньої головки, особливо в 6 р. в слові *тисячи*, в 7 рядку в *акс* він триніжний. В 8 рядку в слові *кшаь* початкове *к* має широку довшню основу. Ніякої різниці між *с* та *я* тут не проводиться, — як і в першій грамоті, воно скрізь кругленьке. Ніяких діакритичних значків і в цій грамоті нема. Буква *ч*, як і в першій грамоті, скоріш *т*, але чаша не кругла, а ніжка маленька.

Великдень у 1388 р. був 29 березня, а понеділок першої неділі поста припадає на 10 лютого, що й є день написання нашої грамоти.

І цю грамоту вперше видано в «Акты, относящиеся къ исторіи Западной Россіи» 1846 р. т. I № 8 ст. 23. Видано надзвичайно але. Крім звичайної в цім виданні недотриманости оригінала (титла розкрито, винесені літери знесено до рядка, поставлено свої знаки розділові, видруковано гражданкою і т. ін.), знаходимо тут речі й недопустимі. Так, оригінал цієї грамоти не знає ані однієї букви *ъ*, а в виданні їх повно, бо видавець (протоісрей Іоан Григорович) не тільки поставив *ъ* по знесених до рядка приголосних, але й скрізь замість кінцевого *о* видрукував також сучасне *ъ*. Замість *і* (тричі перекресленого) в оригіналі видруковано *й*, чого оригінал зовсім не знає. Де в оригіналі *оу*, там поставлено *у*.

А ось помилки цього видання (в дужках подаю текст оригіналу): Божею (*бъво*), милостию (*мѣтѣю*), королю (*кѣрѣю*), земль (*зѣмѣль*), усесердечное (*оуесердѣчѣ*), поклоняніє (*поклѣнѣнѣнѣ*), оть (*ѣ*), воеводы (*воѣво*), чинимъ (*чини*, пор. нижче *чинимѣ*), истинному (*истиному*), Варшавському (*варшѣвскѣскому*), тымъ (*тѣмѣ*), у Луцку (*оу луцки*), на семь (*на семѣ*), Фряжского (*фрѣжско*), на листу (*листе*), просимъ (*просимѣ*), подъ кролевою жъ (*подо кролевою жѣ*), печатью (*печатѣю*), вашъ (*вашѣ*), понедѣльникъ (*понеѣдѣликѣ*), Божьего (*божѣго*) і др.

Дуже цікаві й показні ще ось ці дві помилки, — не однією в нашій літературі. В оригіналі в двох місцях маємо трохи витерті слова, тяжкі до читання, а саме: 1) *о чѣтири тѣсѣчи оу насѣ*, це неясне *оу насѣ* (оу насъ) в «Актах» видруковано... «сумою» (sic!); 2) *што писанѣ оу аѣцки*, неясне *оу аѣцки* Григорович подав «но не на 4!» З поданого бачимо, що при сучаснім стані науки подібні видання цілком непридатні ані до жодного на-

Дві найстарші молдавські кирилическі грамоти 1388 року. 677

укового вжитку. А яке баламутство вони приносять, нехай покажуть хоча б загально відомі «Матеріали для словаря древнерусского языка» І. І. Срезневського, який використав цілу цю грамоту (так само і всі інші!) не з оригіналу, але з «Актив»; і отож у III томі цих матеріалів під словом «сума» знаходимо велику виписку на це слово з цієї грамоти восводи Петра, — а в ній (в оригіналі) і самого слова «сума» нема! Цікаво, що Срезневський подас тільки одну цю виписку, бо в інших матеріалах слова сума він не знайшов. Таким чином через неправильну виписку з других рук вноситься баламутство до науки, ніби давня руська мова XIV в. знала слово сума.

Ще приклад. Лінгвіст хотів би користати з «Матеріялів» І. Срезневського чи з «Історичного словника українського язика» Є. Тимченка, як із джерела цілком наукового. Виявляється, що дуже часто роботи того не можемо. Так, у Словнику Є. Тимченка на ст. 205 під словом «велебний» маємо виписку і з нашої грамоти, але Тимченко цитує її з «Актив»: «Чинимъ свѣдомо велебной твоей милости», а в оригіналі чини і чинимъ, а чинимъ нема, як нема й D¹ «велебной твоей», а єсть «явлкниг твои». Як бачимо, в «Актах» затерті власне українські риси, і цієї поспованої форми вживас Є. Тимченко.

Другим видрукував нашу грамоту Яків Головацький у своїй праці: «Памятники дипломатического и судебно-дѣлового языка русского въ древнемъ галицко-володимирскомъ княжествѣ». Львів, 1867 р. № 9. Головацький, як і першу грамоту, просто передрукував з «Акты», але передрукував кирилицею, тільки букви ъ, ѳ, ѱ, Ѵ і подав не згідно з оригіналом, але по своєму бажанню; крім цього, додав іще й свої помилки, через що вийшло видання ще гірше, як у «Актах».

Третім видав нашу грамоту в 1887 р. В. А. Уляницький у відомій своїй праці: «Матеріали для історіи взаимнихъ отношеній Россіи, Польши, Молдавіи, Валахіи и Турціи въ XIV—XVI вѣкѣ». № 3 ст. 3. Своім звичасм, Уляницький титла порозкривав, знаки розділові й великі літери дав по сучасному, а винесені літери позносив до рядка та ще й додав до них ъ, що було рішуче проти оригіналу, бо він, як ми бачили, зовсім не знас цієї букви; крім цього, Уляницький знищив таку оригінальну рису цієї пам'ятки, як ѳ в кінці слів по приголосних, позамінявши його на ъ. А простих помилок у виданні Уляницького так

само багато, хоч і списував він з оригінал; напр. (у дужках читання оригіналу): поклоняше (вокламанше), Варшавському (Варшофському), давали (додали), Фряжкого (Фражко), просимъ (просимо), Кроловою жь (королевою жь), печатью (печатню), поль (воде), Божь (сею), Божьего (сего) і др.; затер Уляницький і давній спосіб рахування, передавши оригінальне а н г и н, цебто 1000 і 388 просто через 1388. Двох вищезазначених темних слів не відчитав і Уляницький і так само зробив з оу насє — «сумаю» (sic!), а з оу ащєи — «но не на 4!» Звичайно, і це гадання з нашого погляду зовсім не наукове, і напр., для лінгвістичних цілей користатися ним рішуче не можливо²⁾. А це неіснуюче в оригіналі сумю (з аканнця!) таке проречисте!

В виданні С. Калужияцького в «Documentes Histozaki цієї грамоти, з невідомих нам причин, зовсім не подано.

Передруковує цю важливу молдавську грамоту 1388 р., докладно списавши її з самого оригіналу.

† Блудьскѣу сею матиу крѣлю польскому антовскому дѣдѣиу и рѣкомѣ и шѣ (2:) многѣ хѣмѣ господарю сѣсвѣдчѣ вокламанше ѿ вѣтра сею молдавского чини (3:) сѣт. домо владѣиу тею матиу жо осми дѣиу темѣ истинному пану ершѣльскому. 7 тисѣ. (4:) чѣ фражкого сарсєра уѣмо хѣме што осєи вѣдан дѣвати оу ащєи а додали осєи оу сѣчѣтѣ оу (5:) сѣтѣ стѣтѣ на сомо аистѣ 7 тисѣчи рѣбѣи фражко сарсєра за жѣ чинѣмо сѣтѣ аистѣ о 7 (6:) тисѣчи а еливи мати стѣтѣ аистѣ о чѣтири тисѣчи оу насє просимо еливи мати што (7:) етѣ шѣтѣ ащєи шѣтѣ аистѣ аки и тѣтѣ што вѣсѣмо оу ащєи а на 7 тисѣчи водо крѣлово (8:) жо жѣ печѣтню кѣтѣ к насє приносѣтѣ акино на 7 тисѣчѣ темѣ жѣ дѣмѣ еливи аистѣ (9:) што

²⁾ В числі джерел історичного словника українського явища Київської Академії Наук, т. I, 1930 р. читася в виданні В. Уляницького; уважаю це за методичну недочоту. Науковій академічній виданню повинно базувати на аналізі оригіналу, а не злих передруків. Докладно про це розповідав своїй рецензії в 2-й частині тому XV збірника «Вісник» ст. 241—264.

Дві найстарші молдавські кирилицькі грамоти 1388 року. 679

писано на $\bar{д}$ тисячи. . . $\bar{д}$ писано ансто $\bar{оу}$ городк $\bar{ь}$ сочак $\bar{ь}$ $\bar{оу}$ перн-
д $\bar{ь}$ анник $\bar{ь}$ перел $\bar{ь}$ (Ю:) над $\bar{ь}$ ан поста $\bar{ь}$ подо $\bar{ь}$ машено $\bar{ь}$ печат $\bar{ь}$ к $\bar{ь}$ $\bar{оу}$ $\bar{л}$
то $\bar{ь}$ $\bar{с}$ квого $\bar{ь}$ рожест $\bar{ь}$ $\bar{д}$ $\bar{н}$. $\bar{т}$ $\bar{н}$ $\bar{н}$.

Примітки. 1: початкове $\bar{в}$ на 0,35 $\bar{ст}$ відірване від за-
кінчення, так само в $\bar{м}$ ачно кінцеве $\bar{н}$ на 0,35 $\bar{ст}$ віддалене від
свого слова; такі самі відділення буков від свого слова помітні
й далі. 1: У слові $\bar{д}$ ідитю буква $\bar{т}$ ніби перероблена з якоїсь
іншої (с?), як то і в грамоті Луцькій. 4: В слові $\bar{в}$ к $\bar{ь}$ $\bar{м}$ о середнє
 $\bar{о}$ написано згорі праворуч $\bar{с}$. 5: В слові $\bar{с}$ омо перше $\bar{о}$ зверху
недописане, як і в інших місцях. По слові $\bar{с}$ арава в пергамені
мала дірочка, теж і по наступному слові. 6: Слово $\bar{оу}$ $\bar{н}$ асо трохи
зле читається; «Акты» та Уляницький подають $\bar{оу}$ маю, чого нема;
в кінці слова ясно . . . $\bar{н}$ асо, слово з 6 буков. 7: писано $\bar{оу}$ $\bar{л}$ уцки,
вираз $\bar{оу}$ $\bar{л}$ уцки ($\bar{л}$ уцки?) читається зле, але кінцеве $\bar{ц}$ ки можна
ясно відчитати; Акты та Уляницький читали це місце: писано
на $\bar{д}$ тисячи, чого в оригіналі зовсім нема. 8: В слові $\bar{к}$ т $\bar{ь}$ буква
 $\bar{о}$ перероблена з першої $\bar{в}$, так само в $\bar{п}$ ринесе $\bar{т}$ із попереднього
зроблено $\bar{н}$. 10: Число тисяч $\bar{д}$ написано так само, як і в першій
грамоті, з рискою від головки вправо. 5. $\bar{ф}$ ракоо. — перше $\bar{о}$
може й лігатура $\bar{оу}$, але сумнівна.

IV.

Спинюся тепер хоч коротко на опису мови двох найстар-
ших молдавських грамот.

З правописних рис обох грамот зазначу найважливіші. Літер
 $\bar{в}$ та $\bar{с}$ тут не розрізняється, — пишеться одне кругленьке $\bar{в}$
у всіх позиціях; два рази $\bar{м}$ асмо $\bar{н}$ на початку, але без серед-
ньої з'єднуючої лінії, — це $\bar{н}$ аго ряд, 6 поруч $\bar{н}$ аго 13¹⁾. На по-
чатку слів і в звучинковій постійно $\bar{оу}$, в середині слів $\bar{у}$, але:
 $\bar{с}$ ачувало 5, $\bar{оу}$ $\bar{л}$ уцкоу 19. Кінцева зриголосна слова чи складу
може виноситися над рядок, але цих винесень ще небагато:
чинило II. 5 — чини II. 2, $\bar{п}$ овода 13 — \bar{N} ¹ конко 3 — \bar{G} ¹ конко
II. 2 — \bar{D} ¹ конко 9, \bar{A} ¹ тото 12 — $\bar{т}$ о 2, $\bar{м}$ асовесто 7 — $\bar{м}$ апусто

¹⁾ Цитати з першої грамоти зазначаються просто цифрою (рядок),
а при цитатах із другої грамоти ставлю II.

5, D² дѣтмо 9 — дѣт^а б і т. ін. По я перед приголосною не ставиться ъ: оу понадѣляико 20. II. 9, але перед ск ставиться ъ: польски 1, польскому II. 1. Букви ѝ нема тут зовсім. р ѝ бл

Дуже цікавою спільною рисою обох грамот є вживання о на кінці слів замість ѡ, напр.: P¹ кѣмо II. 4, грѣдо 8. 16, D² дѣтмо 9, A¹ записо II. 8, D² імо 7, імо II. 17, G² іхо 9 bis, A² іхо листо 4, A¹ масопусто 7, G² малусто 5, D² імо 5. 15. II. 8, оу пасо II. 6, N¹ околго 12, N¹ пано 3, N¹ писано 19. II. 8, пожи чило 4, оу понадѣляико 20. II. 9, посмотрич 3, на сомо II. 5, N¹ тото 13. 16, A¹ тото 12. II. 7, P¹ тѣмо II. 4, G² тѣхо 5. 10. 11, L¹ оу тисчаго 10, D² оустѣмо 2. Цю рису проведено в обох грамотах надзвичайно послідовно (тільки в I грамоті маємо один приклад з ѡ, це провадъ 20), і вже ця послідовність в'їже обидві грамоти до одного спільного циклу грамот і до одного писаря. Серед українських грамот не знаємо другої подібної, де б заміна кінцевого ѡ на о була проведена так послідовно; нема подібних грамот і серед молдавських, але спорадичне вживання о зам. ѡ на кінці слів трапляється в них не рідко¹⁾.

Через цю послідовність заміни кінцевого ѡ на о не можна певно твердити, що в формах: кязо листи 14, подо ишню II. 10, подо кролоко II. 7, со оусю 14, петро 3 не маємо тієї самої заміни.

Цікаво, що ѡ ніколи не замінюється тут на о, в словах перед -ск- з давньої традиції ще утримується ѡ напр.: каршкескому II. 3, литовському II. 1, польському II. 1, польски 1, молдавського II. 2, фражяського 4.

Що ж це за звичка заміняти ѡ на о? Від найдавнішого часу існував у православній церкві т. зв. «хомовий» спів чи «хомонія». Давні ѡ, ѡ, хоч і зникли в живій мові в «слабих» складах, проте жили ще довго в церковних співах, — спів був традиційним і з нього нелегко було повикидати зниклі давні ѡ, ѡ. Радити собі стали тим, що замість цих ѡ, ѡ співано (а в нотних книгах писано) голосні о, е. Напр. співано й писано (текст 1515 р.): сегрѣхнѣмо и кызаконнохѣмо, на оправдѣмо пере-

¹⁾ В болгарській грамоті (до 1277 р.) Костянтина Асія дуже часто зам. ѡ пишеться о, цебо ѡ замінюється на о; одиничні випадки цього ої зам. ѡ відомі і в Савиній книзі XI в. та в збірнику князя Святослава 1073 р., див. Г. Ильяшкіі: Грамоты болгарскихъ царей, М. 1901 р. ст. 38—40.

Дві найстарші молдавські кириліські грамоті 1388 року. 681

до того, ни себлюдоходе, ни соткорюходе, иже започьда на ме, но на преддъ же насѣ до конца отеческыи Божє¹⁾. Таке читання безумовно позосталося традиційно від найдавніших часів, і являється одним із доказів, що давні ъ, ѣ справді були звуками голосними, близькими до о, е.

Дві найстарші молдавські грамоті 1388 р. юдають дуже цікаве світло на історію т. зв. хомонії. Безумовно, в молдавській церкві в XIV віці існував ще хомоній спів, що зайшов сюди головно від південих слов'ян. Наші грамоти свідчать, що існувало й хомове читання, що занесене було навіть до урядових канцелярій; не виключена можливість, звичайно, що писарем грамот 1388 р. була якась особа духовна, звикла до цього хомового читання.

Хомонія — надзвичайно цікаве явище, ще дуже мало в нас висвітлене; спеціальна праця про це E. Kuschmider'a (Przyczynki do zagadnienia chomonji w hirnosach gosyjskich, Вільня, 1932) не містить значення хомонії для церковнослов'янської фонетики. Хомонічні написи я знаходив у рукописах майже всіх слов'янських народів, що вживали кирилицю, а тому в'язати хомонію до одного якогось краю не маємо підстав; але юнулось мені в вічі, що в молдавських кириліських пам'ятках хомонія чи не частіша, як у пам'ятках інших народів. Ось через це Д-р Іл. Свєнцицький, що хоче в хомонії бачити ознаку білоруську, жодних підстав для того не має (див. його «Опис рукописів, I. Кириличні пергаїни XII—XV вв.», Львів, 1933 р. ст. 5).

Як знаємо, молдавська церква в XIV віці якийсь час залежала від митрополита Галицького, а це на цілу культуру Молдавії наложило певні українські ознаки. І пізніше, в XV—XVII віках культура Молдавії знаходилась під великим впливом українського народу, що помічало на всіх ділянках культурного життя її. Через цей вплив молдавські канцелярії були організовані на зразок українських («русских»), а офіційною мовою Молдавії стала мова українська. В мові молдавських грамот XIV—XV віків бачимо дуже багато ознак живої української мови, а це дає змогу твердити, що в молдавських канцеляріях працювали й українці не тільки свої, але й з Галичини. Знання старої церковно-слов'янської мови було в Молдавії не

¹⁾ С. Булич, див. «Энциклопедич. Словарь Брокгауза, 1899 р., підтом 55 ст. 661. Від цього частого «ходе» повсталала й назва «хомоній спів» чи «хомоніє».

великим, бо ж це бу: а мова їм зовсім чужа, а тому в грамотах молдавських так сильно пробивалася жива мова писарів, пробивалася часом значно сильніше, ніж у грамотах українських, де літературна церковно-слов'янська мова все була здержуючим чинником. Дійсно, навіть аналіз двох наших грамот показує, що мова їх — то мова старо-українська («русська»), а церковно-слов'янського елементу в них дуже мало.

При сполученнях плавних з ірраціональними голосний постійно перед плавною: *двѣжати* 10, *первоѣ* II. 9, *долго* II, *исполна* 6. II. 17, *молдавы* 3, *молдавського* II. 2; це цікава вказівка: при кінці XIV-го ст. в Молдавії ще не пишуть Тирновським (патр. Євфимія) правописом.

Панують повноголосні форми: *веронити* 15, *веротити* 6. 17, *веротили* 7, *городѣ* 15, *оу городѣ* II. 9, *сверсара* 4. II. 4 5; тільки раз *масмо предѣ* 20; про полонізми — далі.

Заміна *ѣ* на *оу* часта в наших грамотах: *оу городѣ* II. 9, *оу луцкоу* 19, *оу лѣцки* II. 4. 7, *оу лѣто* 18. II. 10, *оу масо* II. 6, *оу понедѣльнико* 20. II. 9, *оу сочакѣ* II. 4, *оу ты часы* 15, *оужды* 16, *оузато* 16. 10, *оусю* 14, *оустѣхо* II. 4—5, *оусьмо* 2, *оусрад ч в* II. 2 *оу тисачахо* 10.

Пошлутання *ѣ* з *и*: *при вѣри* 5, *Г³ инѣ* 2. II. 1. В dualis: *г. д тисачѣ* 4. II. 3—4. 8 і *тисачи* 6. II. 17. II. 5. 6. 7. 9. По *р* *масмо с: предѣ* 20. Але *с* й пошлутання *ѣ* з *с*: *приаткаѣ* 3 і *иприаткаѣ* 12; *Г³ зѣмаѣ* II. 2 і *зѣмаѣ* 2.

Зміна *с* на *о*: *четири* II. 6. Тут тільки форма *тисача*, відома часто і в давніших пам'ятках і звичайна в пам'ятках українських.

Приголосні *ж*, *ч*, *ш* палатальні: *тижѣ* II, *зажѣ* II. 5, *двѣжати* 10, *галичѣ* 8. 12, *дѣдичѣ* 1, *дѣдичю* II. 1, *кани* II. 8, *нашѣ* 3, але: *наши* 17, *печатѣ* 17, *почаю* II. 4, *оу сочакѣ* II. 4. 9; пор. іще й сучасну палатальність цих звуків у говорах буковинських та гуцульських. По *г*, *к* може бути й *и*, напр.: *многѣ* 2. II. 2, але: *польски* 1, *антольски* 1, *руски* 1, *оу луцки* II. 4. 7. Цікаві ще фонетичні живі форми: *рождества* 19. II. 10, *што* 8. 15. II. 4. 7. 9, *штовы* II. 6—7, *не правю* 14, *не тою* 8.

Група *спн* губить *т*: *испни* 12, *испни* 17, *исного* 15, *исноду* 8.

Д³ іменників чол. роду тільки на *-у*, на *-ови* нема: *крату* *роману* 6. 9, *пану* II. 3. *Р* *келестню* 8, *матню* II. 1, *печатню* II. 8

Дві найстарші молдавські князівські грамоти 1388 року. 683

і вичетям II. 10; форма *мать* і сумнівна, дуже походить на *мате* I¹ на листу II. 5, *от лудю* 19 і *от лудси* II. 4, 7. G² *рукам* 4, 6, 11, 17, II. 5.

Серед прикметникових і займенникових форм зазначу: G¹ *несого* 15, молдавського II. 2, *фражського* 4, *квиев* 6, *варез* II. 9, — жові українські форми: G¹ *сжонго* II. 10, *кжжого* 18, P¹ *сжю* 1, *сжюам* II. 1. Живу нову віддають і *сєв* II. 5. G¹ *г того* (третого) 7. Для I¹ на сомо листу II. 5 пор. *кжалесо* II. 7.

Теперішній час в 3 особі однини в множині кінчиться на -у, напр.: *вляють* 4, *останять* 14, 9—10, *принесать* II. 8, *внесуть* 8, *станть* II. 5, 6, *вляють* 10, 14; форма *посмотрито* 3 го ворела 6 про -ть. P¹ *идя* 16, *просимо* II. 6, *слухотам* 5, *чинимо* 2, II. 5, а також *дають* II. 8, *вдають* II, *вляють* 10. Злохені форми: *вєкєл* *єсли* 18, *дєдєлє* *єсли* II. 4, *єсли* *дєлє* II. 3, *єсли* *вєчєлє* II. 4, *єсли* *єчєшиєлє* II. 7, *єслє* *єрєтєлє* 7, *єслє* *вєсєлєлє* 15; *єдєлє* *вляють* 4, *єдєлє* *вляють* 10, *вляють* *єрєтєлє* 14—15, *вляють* *дєрєкєлє* 10.

Зазначу ще цікаві синтактичні форми: *Ваша вєчєтє* в *єдєлє* листу *вєкєлє* *єсли* *прєкєсєтє* 18; правда, подібне вживання N замість A широко відоме взагалі в давніх східньо-слов'янських пам'ятках. Которы из нєхє жє *єдєлє* 13—14. Которы из нєхє 13 і которы *тє* 9. *Пєк* *лє* *єлє* *тєтє* *нєшєлє* *єрєдє* *єлє* *єлє* *єрєлє* 16. *Прєсємо* *єлє* *мєтє* II. 6, *тє* *жє* *єдєлє* 4. При зложених числівниках уживається *і*: *лє* *чєлє* *тє* *лє* *лє* *лє* 19, *лє* *лє* *лє* *лє* 10.

В обох грамотах багато слів із живої української мови, напр.: *єрєтєлє* 7, *єслє* *дєдєлє* 2, *дєдєлє* II. 4, A¹ *єлє* *єлє* II. 8 (цеб-то *лє* *лє* *лє* *чєлє* р., у Срезневського в «Матеріалах» неправильно запис), *єлє* II, *єлє* 3, *єлє* *лє* 7, 16, *вєсєлєлє* 16, *вєчєлє* II. 4, *єрєсєрєд* *чє* II. 2, *єлє* II. 2, *єрєшиєлє* II. 7 і ін.

Як бачимо, українські ознаки в обох грамотах дуже помітні, і вони ясно вказують, що канцелярською мовою в Молдаві в XIV віці була справді мова старо-українська. В XV віці мова грамот молдавських стає ще більш українською.

Хочу сказати тут ще дві слові методологічного характеру. Окреслюючи національну приналежність якоїсь давньої мови, не можна керуватись тільки сучасними найхарактернішими рисами її. При цій окреслці треба брати вкавівки історичні, те-

886

Іван Огієнко:

 \bar{a}
а (аа-); 7.

кнзо асти 14.

кѡжево G¹ 18 — кѡжево; 10 —I¹ кѡжѡ I — кѡжѡ; 1.

коронити того ксного города 15.

кратъ I³, D³ крату 6. 9.кыхо коротниа 7, кыхома посо-
каали 15.каршоцьскому D¹; 3.кашь A¹; 8 — G¹ кашен; 6.клавено D¹; 3.

квалѡи осми 18.

кводисла I, D¹ кводиславу; 1.коввода 13, N ковоо A¹ 3 — G¹ ко-
воо; 2 — D¹ ковоо 9.колестню I¹ 8.

коротити 6, 17, кыхо коротниа 7.

кѡри L¹ 5.кѡс мо I¹; 4.кѡсгь A¹ 15.клинць N¹ A¹ 8. 12.города G¹ 15 — оу городѡ; 9.

господарь 2.

гроде N¹ 8. 16, гро I¹ 12.

двѡати 15; 4 — двѡты; 8 — осми

дали 3.

двѡжати 10.

додали осми 4.

докола 11.

доого 11.

дѡдичь I — D¹ дѡдичю. 1.дѡти N² 13, D³ дѡтѡ 6, D³ дѡ-

тѡмо 9.

ого, іого G¹ 13, G¹ іого 6.

осми дали; 3 — додали осми: 4 —

осми почали; 4 — квалѡи осми

18 — оутѡ оучинниа; 7.

ждѡти: іхо жи ждѡти 4.

жѡ; 3.

жи N¹ 13.записѡ A¹; 8, чол. роду.

застѡити: оу тыхѡ д тисацяхѡ

застѡити нмавѡты 10.

за жѡ (за тожь); 5.

зѡмак G² 2 — G² зѡмаь; 2.

зѡть 3.

зан 9. 13.

нмавѡмо 16, ждѡти нмавѡть 4,

нмавѡть 14, нмавѡть двѡжати

10, нмавѡть коронити 14 — 15,

застѡити нмавѡты 10.

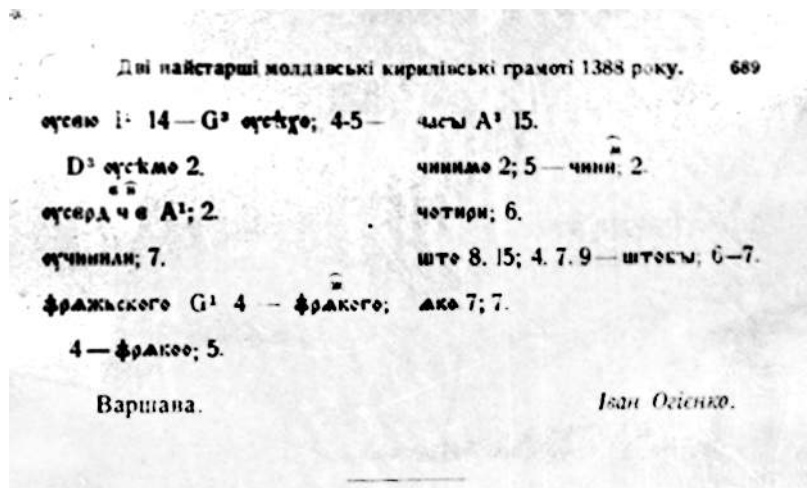
нмо D³ 11. 17.нигы A¹; 7 — G² никѡ 2; 1.

не вравѡю 14, не тою 8.

Дві найстарші молдавські кирилическі грамоти 1388 року. 687

исныи N ¹ 13, 16, G ¹ исного 15.	моддкы G ¹ 3.
D ¹ исному 8, A ¹ исныи 12, A ²	моддальского G ¹ ; 2.
исныи 17.	массоусто A ¹ 7, G ¹ маусто 5.
исполна б. 11, 17.	I ¹ массоусты 20.
истинему D ¹ ; 3.	мамо D ¹ 5, 15; 8 — и маму 8.
иго. — иго G ¹ 13, G ¹ иго 6.	машело 7—8.
іго G ¹ A ¹ 4, 9 bis, G ² іго 13, D ¹	мас): оу масо. 6.
імо 7.	машь 3, маша 17, при машей 5—
коли 11.	I ¹ машою; 10.
которыи N ¹ 2, 12, N ¹ которыи іго	надѣли G ¹ ; 10.
9, N ¹ которыи из иго 13.	напримать 12, примать 3.
кровою I ¹ ; 7.	о: сисъ листо о г тисачи; 5 —
кромь 1—D ¹ кролю; 1.	листо о чотирн тисачи 6.
крѣпость 17.	облаго N ¹ 12.
кто; 8.	ожи 3.
(льсть): блво асти 14.	они 10.
листо N ¹ 19; 6, 9 — D ¹ листу 18—	останеть 14, остан ть 9—10.
A ¹ листе 3; 5, 7, 8 — L ¹ на	ѡдданы 11.
листу 5.	пак ли 7, 16.
антовскіи N ¹ 1—D ¹ антовско-	пано N ¹ 3—D ¹ пану; 3.
му; 1.	верей G ¹ ; 9.
(луцк): L ¹ оу луцкоу 19 — оу	пестро N ¹ 3—G ¹ пестра; 2.
луцки (оу луцки?) 4, 7.	печать A ¹ 17 — I ¹ печатно;
лѣта G ¹ 7—оу лѣто 18; 10.	8 — поде нашимъ печатью; 10.
мати G ¹ ; 6 bis — D ¹ мати; 3 —	писано N ¹ 19; 8—A ¹ писано; 7, 9.
I ¹ матю 1—I ¹ матню; 1.	поде кровою; 7—поде нашимъ;
многы G ² 2; 2.	10.

слова	Іван Огієнко:
пожичило 4.	оґ сочакі; 4. 9.
покланяни A ¹ ; 2.	стоить; 6 — стоить на само ан-
польски N ¹ 1 — D ¹ польскому; 1.	стѹ; 5.
почаи иси; 4.	так 10.
оґ понидканико 20; 9.	твои D ¹ ; 3.
несмотрю 3.	тихъ 11.
несолади 16.	г̃ тисачъ A ¹ ; 3-4. 8 — A ² г̃ ти-
носта D ¹ ; 10.	сачи; 6. 7 — N ² г̃ тисачи; 5 —
прядъ 20.	A ² д̃ тисачи 6. 11. 17; 6. 9 —
прикисити 18.	L ¹ оґ тисачого 10 — A ² д̃ ти-
принесеть 8.	сачъ 4.
прислушеть: глянь ис томъ ко-	тогда 8. 12—13.
лестий што к нему прислуш-	тото N ¹ 13. 16 — G ¹ того 15.
еть 8.	17 — D ¹ тому 8; 2. 8 — A ¹ то
продука 3, непродука 12.	2 — A ¹ того 12; 7 — L ¹ та-
просише выши мати; 6.	ме; 4 — G ² тыхо 5. 10. 11 —
рождество G ¹ 19; 10.	A ² ты 17 — A ² тѣ[го] 6
рошану D ¹ 6. 9.	г̃ того (= третьего) G ¹ 7.
руками G ² 4. 6. 11. 17; 5.	ту Алу; 7.
руски N ¹ — D ¹ рускому; 1 — L ¹	оґ городѣ; 9 — оґ арцкоу 19 —
русским 20.	оґ арци; 4. 7 — оґ акте 18;
сѣдѣ 2 — сѣдѣме; 3.	10 — оґ нго; 6 — оґ понидка-
сиркира G ¹ 4; 4. 5.	нико 20; 9 — оґ сочакі; 4 — оґ
сись A ¹ ; 5 — D ¹ сисѹ 18 — L ¹ на	ты часы 15.
само; 5.	оґжам 16.
саукоґето 5.	оґзато 16.
се оґсню 14.	

Отже, у праці Івана Огієнка представлені важливі наукові спостереження щодо мовних особливостей молдавських кирилівських грамот 1388 року.

Отримано: 19.11.2015 р.

УДК [930.253:394.92](477.51)

В. В. Галатир, В. Г. Байдич

Державний архів Хмельницької області

ОСОБОВА СПРАВА ІВАНА ОГІЄНКА В ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Особова справа посідає основне місце у системі персонального обліку працівників. На підставі документів, що групуються в ній проводиться вивчення діяльності особистості. Цікавими для дослідників є документи що зберігаються в особовій справі Івана Івановича Огієнка.

Діяльності вченого висвітлювалася у працях В. Лозового [1], Є. Сохацької [2], В. Качкана [3], М. Тимошика [4], В. Мацька [5], та ін. Значний внесок у дослідження діяльності І. Огієнка у 1918-1920 рр. на Поділлі зробив О. Завальнюк [6]. Проте тема наповненості особової справи І. Огієнка в фонді Держархіву Хмельницької області не була предметом окремого дослідження.

Загалом особова справа формується упродовж всього часу роботи працівника в установі, організації будь-якої форми власності: від прийняття його на роботу до звільнення. Після звільнення працівника з роботи його особова справа передається до архіву установи для наступного зберігання.

Особова справа працівника – це сукупність оригіналів і копій документів, у яких містяться відомості про освіту, військову службу, сімейний стан, місце проживання, трудову діяльність працівника до прийняття на підприємство, а також найповніші відомості, що підтверджують його трудову діяльність на підприємстві.

Сьогодні за нормативно-правовими актами, що регламентують порядок формування особових справ на підприємствах документи групуються в хро-